

ΠΟΛΕΙΣ:

Η ΜΕΓΑΛΗ ΑΓΟΡΑ ΤΩΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ

Της Αναστασίας Μ. Πάπαρη

Το 22^ο Παγκόσμιο Συνέδριο της Διεθνούς Ένωσης Αρχιτεκτόνων στην Κωνσταντινούπολη (UIA, 3-7 Ιουλίου 2005), έθεσε το κείμενο ζήτημα της σχέσης της αρχιτεκτονικής με την πόλη και τα ειδοποιά χαρακτηριστικά αυτής της σχέσης την εποχή της παγκοσμιοποίησης. Με το θέμα ασχολήθηκαν πάνω από 950 συμμετοχές (ανακοινώσεις, παρουσιάσεις - posters, εκθέσεις, συζητήσεις κ.ά.) με ακροατήρια πάνω από 7.500 συνέδρους που κατέκλυσαν το πανεπιστημιακό campus.

Το μεγάλο φάσμα των απόψεων εκτυλίχθηκε για τα ειδοποιά χαρακτηριστικά μεταξύ πόλης και αρχιτεκτονικής. Προσφέρθηκε η έννοια της αγοράς (bazaar) ως γενικό πλαίσιο και πράγματι, η έννοια αυτή αποδείχθηκε, όπως θα δούμε, επιτυχημένη στην κυριολεκτική και μεταφορική σημασία της. Η αγορά, το παζάρι κατά το λαϊκότερο, ως τόπος συνάντησης και άμεσης επικοινωνίας των ανθρώπων και των διαφορετικών πολιτισμών, ανταλλαγής προϊόντων, τόπος κατανάλωσης και εμπορίου, αλλά και τόπος ανάπτυξης πολιτικής, με την ευρύτερη και την αρχαιοελληνική έννοια του όρου. Μεταφορικά, η 'αγορά' ως διαμεσολάβηση μεταξύ αρχιτεκτονικής και πόλης, με όρους κεφαλαίου και πολιτισμού και με μέσα τις διευρυμένες σήμερα δυνατότητες επικοινωνίας, διαφήμισης και συμβολισμού.

Σήμερα το κεφάλαιο μετακινείται ταχύτατα σε αναζήτηση νέων αγορών, ενώ οι πόλεις ανταγωνίζονται, σε διεθνές πλέον επίπεδο, για την προσέλκυση νέων επενδύσεων. Σ' αυτό τον αγώνα, το ερώτημα είναι 'τι είναι διατεθειμένες οι πόλεις να 'πουλήσουν' για να προσελκύσουν το διεθνές κεφάλαιο, χωρίς να μετατραπούν σε 'πόλεις προς πώληση' και χωρίς να υποτιμούν τον τοπικό πολίτη έναντι του απρόσωπου παγκόσμιου επενδυτή.

Από την άλλη πλευρά, η μεταφορά της 'αγοράς' ως τόπου πολιτισμού, όπου καλλιεργείται η άμεση και ενίοτε διαπολιτισμική επαφή και επικοινωνία, η ανεκτικότητα και η συμβίωση με το διαφορετικό, την κατέστησε το κυρίαρχο σύμβολο της πόλης για τα ιδανικά του πλουραλισμού, της ελευθερίας της έκφρασης, της αμοιβαίας κατανόησης και της ανοχής του διαφορετικού. Αυτό το πρότυπο, αυξάνει τις απαιτήσεις για αναθεώρηση των δεδομένων του παρελθόντος (αξίες, παραδοχές, πρότυπα), ακόμη και το ίδιο το όραμα για την πόλη του μέλλοντος, καθώς παράμετροι, όπως το περιβάλλον και ο πολιτισμός, εγκαθίστανται ψηλά στην ιεραρχία των στόχων κατά τον προγραμματισμό και σχεδιασμό αστικών παρεμβάσεων.

Η εμπορευματοποίηση της σχέσης αρχιτεκτονικής και πόλης υποβαθμίζει το περιεχόμενο της ίδιας της αρχιτεκτονικής, που είναι αρκετά συνθετότερο από τη δημιουργία, π.χ., μιας όψης που 'πουλάει' και αφορά στην εξυπηρέτηση των αναγκών των ανθρώπων που χρησιμοποιούν το δομημένο περιβάλλον είτε ως ένοικοι, είτε ως πελάτες, είτε ως εξυπηρετούμενοι πολίτες. Η αρχιτεκτονική κινδυνεύει σήμερα να μετατραπεί σε ένα πανίσχυρο μέσο εξασφάλισης συμβόλων ισχύος τόσο για τον ιδιωτικό, όσο και το δημόσιο τομέα, συχνά σε βάρος της σχέσης της με τον αστικό της περίγυρο και τα γενικότερα κοινωνικά και πολιτισμικά δεδομένα. Αντί η αρχιτεκτονική, που κατά τεκμήριο αποτελεί το κυριότερο πολιτισμικό κεφάλαιο της πόλης, να διαμεσολαβεί τις συλλογικές αξίες, συχνά διαμεσολαβεί τις αξίες του διεθνούς κεφαλαίου, με την υιοθέτηση, π.χ. τεράστιων, αστραφτερών, γυάλινων και ενεργοβόρων επιφανειών ακόμη και σε θερμά κλίματα, ή τη δημιουργία πολυώρων πύργων εμπορίου στην περιφέρεια των πόλεων, σύμφωνα με τις επιταγές της διεθνούς 'υψηλής' αρχιτεκτονικής. Από το Form follows function του μοντερνισμού περνάμε στο Form follows finance του μεταμοντερνισμού, που θεωρεί άνευ σημασίας την υποχρέωση να προηγηθεί ενδελεχής έρευνα και κριτική αξιολόγηση των κοινωνικο-οικονομικο-πολιτισμικών, περιβαλλοντικών και χωρικών δεδομένων κάθε αστικής παρέμβασης.

Αυτές οι τάσεις της σύγχρονης αρχιτεκτονικής ευθύνονται, πιστεύω, για την αδυναμία της να ανταποκριθεί με πληρότητα και πειστικότητα στα νέα αιτήματα που γεννά η ζωή στις σύγχρονες πόλεις. Η διαπίστωση αυτή, εάν συσχετισθεί με το γεγονός πως, το μεγαλύτερο μέρος της δημόσιας αρχιτεκτονικής εκφεύγει των διαδικασιών του δημόσιου διαλόγου (καταστρατήγηση των διαδικασιών προκήρυξης αρχιτεκτονικών διαγωνισμών, εκπόνηση μελετών δημοσίων κτιρίων με αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον από μελετητικά τμήματα υπηρεσιών κ.ά.), εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς την εκπτώχευση, σε διεθνές επίπεδο, όπως διαπιστώθηκε, του δημόσιου διαλόγου για το περιεχόμενο της σχέσης αρχιτεκτονικής και πόλης.

Το κεφάλαιο και ο πολιτισμός θεωρούνται έννοιες ασυμβίβαστες, με συχνότερο 'νικητή' το κεφάλαιο που διαβρώνει και ομοιογενοποιεί τις τοπικές πολιτισμικές ιδιαιτερότητες. Με την κατάρρευση του φορδικού οικονομικού

πρότυπου, το κεφάλαιο επιδιώκει την διεξόδου του στις τοπικές αγορές ανά τον κόσμο, ενσωματώνοντας στη στρατηγική του, συνήθως επιφανειακά και χωρίς επιτυχία πάντοτε, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των κοινωνιών στις οποίες απευθύνεται. Ταυτόχρονα, ο αστικός χώρος διαφοροποιείται και διαχωρίζεται σε περιοχές για τους 'έχοντες' και περιοχές για τους 'μη έχοντες', ενώ καθοριστικές ανακατατάξεις συμβαίνουν στη συνολική λειτουργική και δομική διάρθρωσή του. Από τα 'brand names' του κόσμου της οικονομίας, περνάμε στα 'brand scapes', τα 'επώνυμα' αστικά περιβάλλοντα από όπου αποκλείονται, συχνά με τρόπο άμεσο, οι 'μη έχοντες'. Αυτό εκφράζουν, π.χ., τα τελευταία γενιάς εμπορικά κέντρα επώνυμων προϊόντων στην αστική περιφέρεια, που προορίζονται για ανώτερα εισοδήματα. Σε μια εποχή όπου, εκτός από το κεφάλαιο, έχουν παγκοσμιοποιηθεί οι κοινωνικοί και πολιτισμικοί διαχωρισμοί και ο 'φόβος του Άλλου' φωλιάζει στην ψυχή του ανθρώπου, πως θα υπηρετηθεί ο στόχος που έθεσε ο πρόεδρος της UIA, J. Lerner, στο συνέδριο για 'πόλεις πιο ασφαλείς, ωραιότερες και πιο άνετο τρόπο διαβίωσης σ' αυτές';

Οι πόλεις μας οφείλουν να μεταβούν από ένα μονοκεντρικό πρότυπο, σε ένα πολυκεντρικό πρότυπο χωρικής οργάνωσης, όπου, εκτός από το κυρίαρχο κέντρο, αναπτύσσονται περιμετρικά και άλλα κέντρα περιοχής, με ιδιαίτερο ρόλο το καθένα και συμβολή στη συνολική λειτουργία και δομική συγκρότηση της πόλης. Το πρότυπο αυτό είναι συμβατό και με το πρότυπο της 'συνεκτικής πόλης' (Compact City) που εισηγείται και η Ευρωπαϊκή Ένωση. Για τη μετάβαση αυτή απαιτείται μητροπολιτικός σχεδιασμός ρυθμιστικού ή/και χωροταξικού επιπέδου, όπου ιδιαίτερη βαρύτητα θα έχουν τα ζητήματα της βιώσιμης ανάπτυξης και του πολιτισμού. Στη μετάβαση από ένα κόσμο με την απειλή του διπολισμού, σε ένα άλλο με πολυφωνία και πλουραλισμό, η πολεοδομία, η αρχιτεκτονική και ο αστικός σχεδιασμός οφείλουν να δημιουργήσουν ασφαλή και αρμονικά αστικά περιβάλλοντα, που θα αξιοποιούν τη σύγχρονη τεχνολογία, θα απαντούν στις κοινωνικο-οικονομικές ανάγκες και ιδιαιτερότητες, θα κάνουν τη συνετότερη αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων και θα επιτρέπουν την αρμονική συνύπαρξη των τοπικών πολιτισμών, δίνοντας διέξοδο στη χωρική έκφραση των τοπικών ιδιαιτεροτήτων. Σ' αυτή τη διαδικασία, η συμμετοχή των πολιτών με θεσμοθετημένους, αλλά και νέους τρόπους, θα πρέπει να αποτελεί σταθερή επιδίωξη.

Σήμερα οι πόλεις διαθέτουν τη μεγαλύτερη ποικιλία αρχιτεκτονικών μορφών που είχαν ποτέ, από τα ιστορικά κτίρια κάθε εποχής, μέχρι τα μοντέρνα και τα μεταμοντέρνα των τελευταίων δεκαετιών. Αυτή η ανεπανόρθωτη αρχιτεκτονική ποικιλία, ελευθερία και δημιουργικότητα, για να συνεισφέρει στη συνολική λειτουργία και δομή της πόλης, ώστε αυτή να σημαίνει περισσότερο από το άθροισμα των (αρχιτεκτονικών) μερών της, θα πρέπει να πληρούνται ορισμένες προϋποθέσεις, όπως: α) Εστίαση στην κοινωνικά συνειδητοποιημένη αρχιτεκτονική, ικανή να προσφέρει ένα δημοκρατικό, πολύμορφο, άτυπο (χωρίς ιεραρχίες) και γι' αυτό επιθυμητό αστικό περιβάλλον. β) Αναγνώριση της αρχιτεκτονικής όχι απλά ως 'χώρου' με τα πρωτογενή χαρακτηριστικά του (λειτουργία, μορφή), αλλά ως 'χωρικής ταυτότητας' με κοινωνική αναφορά. γ) Συνεχής διερεύνηση, ερμηνεία, αξιολόγηση και αναθεώρηση των υπαρχουσών αστικών και αρχιτεκτονικών τυπολογιών και πρόταση νέων, που υπηρετούν τις σύγχρονες συλλογικές ανάγκες. δ) Αναγνώριση του πρωταγωνιστικού ρόλου, που μπορεί να διαδραματίσει ο δημόσιος χώρος (κλειστός και ανοικτός) και εμπάθωση στα ποιοτικά χαρακτηριστικά του (αστικότητα, αστική ταυτότητα, αναγνωσιμότητα, καταληπτότητα κ.ά.), με πρότυπο το δημόσιο χώρο σε γειτνίαση με μικτές χρήσεις γης, που διασφαλίζουν ζωτικότητα και κοινωνικότητα, ανάλογη με αυτή των γνωστών μας αγορών. ε) Επαναφορά στο προσκήνιο και αναγνώριση του καταλυτικού ρόλου που μπορεί να διαδραματίσει ο αστικός σχεδιασμός (Urban Design), με στόχο τη βελτίωση της συγκρότησης της πόλης και την ανάκτηση της 'ψυχής' της. Η Κωνσταντινούπολη αποτέλεσε το ιδεώδες περιβάλλον για μια τέτοια συζήτηση. Η πόλη με τις μεγάλες κοινωνικές, πολιτισμικές και χωρικές αντιθέσεις, θα μπορούσε να αποτελέσει ένα Παγκόσμιο Εργαστήριο εφαρμογής δοκιμαζόμενων ιδεών για το μέλλον των μητροπόλεων του κόσμου, μια ιδέα που θα μπορούσε ίσως να ενδιαφέρει και τη Διεθνή Ένωση Αρχιτεκτόνων.

Η κ. Αναστασία Μ. Πάπαρη είναι αρχιτέκτων Α.Π.Θ. και πολεοδόμος U.C.L., M. Phil., M.R.T.P.I. Συμμετείχε στο 22ο Συνέδριο της UIA με θέμα 'Πολιτιστικές Πρωτεύουσες της Ευρώπης: Ο θεσμός και η συνεισφορά του στον μετασχηματισμό της πολιτισμικής / πολιτιστικής και χωρικής ταυτότητας της ευρωπαϊκής πόλης', το οποίο αποτέλεσε και θέμα της διδακτορικής της διατριβής.